UOT 332.122
DOI: https://doi.org/10.30546/3006-0346.2025.2.86.310

ŞƏKİ-ZAQATALA İQTİSADİ RAYONUNUN TƏBİİ-RESURS POTENSİALI VƏ DAVAMLI İNKİŞAFIN PERSPEKTİVLƏRİ

TAHİR ŞAMİLOV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının magistri
E-mail: tahir.shamilov95@gmail.com

Giriş

Azərbaycan iqtisadiyyatında təbii ehtiyatların hasilatı və kənd təsərrüfatı sahələri mühüm rol oynayır. Bu amil, mövcud resurslardan istifadədə ekoloji balansın qorunması və gələcək nəsillərin maraqlarının nəzərə alınması baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Məhz bu səbəbdən ölkədə iqtisadi artımın dayanıqlı şəkildə təmin olunması üçün ətraf mühitin mühafizəsi, əldə olunan gəlirlərin sosial rifah naminə yenidən bölgüsü və xalis investisiyaların artırılması kimi vacib meyarlara diqqət yetirilir. Bu istiqamətlər dövlətin iqtisadi strategiyasının əsas prioritetləri sırasındadır. Ümumilikdə, "davamlı inkişaf" anlayışı beynəlxalq, milli və regional səviyyələrdə cəmiyyətin sosial, əxlaqi və ekoloji çərçivədə balanslı inkişafını nəzərdə tutur. Bu prinsipə əsaslanan iqtisadi, sosial və ekoloji siyasət həm indiki, həm də gələcək nəsillər üçün ədalətli inkişaf imkanlarının yaradılmasını hədəfləyir. Bu baxımdan, Azərbaycanda sosial-iqtisadi strategiyanın hazırlanmasında davamlı inkişaf meyarlarının nəzərə alınması uzunmüddətli və balanslı inkişaf baxımından əhəmiyyətli rol oynayır [6, s.3].

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu, təbii resurslar baxımından Azərbaycanın ən zəngin və potensialı yüksək olan bölgələrindən biridir. Bölgədə yeraltı şirin su mənbələri və mineral-termal su yataqları mövcuddur, bu da ərazinin müalicəvi turizm üçün geniş imkanlar yaratdığını göstərir. Rayonda həmçinin zəngin meşə ehtiyatları, kənd təsərrüfatı üçün əlverişli torpaqlar və yüksək dağlıq ərazilər mövcuddur. Ərazinin təbii gözəllikləri və etnoqrafik abidələri, turizmin inkişafı üçün böyük potensiala sahibdir. Şəki-Zaqatala rayonu, həm də kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı baxımından əhəmiyyətli bir yerə sahibdir, xüsusilə meyvə, tərəvəz və fındıq istehsalında üstünlük təşkil edir.

Bununla yanaşı, mineral resurslar və termal su ehtiyatları, bölgənin enerji istehsalı və müalicəvi turizm sahəsində inkişaf perspektivlərini artırır. Qax, Zaqatala, Qəbələ və Oğuz rayonlarında yerləşən bulaqların müalicəvi xüsusiyyətləri, bu əraziləri turizm və müalicəvi kurortlar üçün cəlbedici edir. Dağlıq ərazilərdə kənd təsərrüfatının inkişafı və heyvandarlıq sahəsində irəliləyişlər üçün imkanlar var. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun davamlı inkişafı, ətraf mühitin qorunması və resursların səmərəli istifadəsi ilə bağlı mövcud strategiyaların həyata keçirilməsinə bağlıdır. Bu rayonda gələcəkdə ekoloji turizmin inkişafı və yenilənə bilən enerji mənbələrinin istifadəsi də əhəmiyyətli rol oynayacaq. Təbii ehtiyatların düzgün idarə olunması və innovativ yanaşmalar sayəsində bu ərazi iqtisadi və sosial inkişaf baxımından daha da irəliləyə bilər.

Əsas hissə. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu, respublikanın digər bölgələri ilə müqayisədə iqtisadi inkişaf baxımından yüksək potensiala sahib olan ərazilərdən biridir. Bu rayon Balakən, Zaqatala, Şəki, Qax, Oğuz və Qəbələ rayonlarını əhatə edir və ümumi sahəsi 8,96 min kvadrat kilometrdir. Azərbaycanın şimal-qərbində, Böyük Qafqaz dağlarının cənub ətəyində yerləşən bu ərazidə əhalinin 27,6%-ı şəhərlərdə, 72,4%-ı isə kəndlərdə yaşayır. Rayonda əhali sıxlığı nisbətən aşağıdır və hər kvadrat kilometrə 65 nəfər düşür. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu həmçinin yüksək dağlıq və dağətəyi əraziləri ilə tanınır. Torpaq ehtiyatları məhdud olsa da, bu bölgə özünün estetik dağ mənzərələri, mineral və termal bulaqları ilə yanaşı, turizm üçün mühüm tarixi və etnoqrafik abidələrə malikdir [4].

Bu rayonlar öz növbəsində inzibati-ərazi vahidlərinə, şəhərlərə, qəsəbələrə və kənd yaşayış məntəqələrinə bölünür. Ümumilikdə 350 yaşayış məntəqəsi mövcuddur, bunlardan 6 şəhər, 8 qəsəbə və 336 kənddir, həmçinin 145 bələdiyyə fəaliyyət göstərir. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun ərazisindən Yevlax-Balakən dəmir yolu keçir və burada ölkə əhəmiyyətli M5 "Yevlax-Zaqatala-Gürcüstanla Dövlət Sərhədi" avtomobil magistralı ilə yanaşı, Qəbələ-Şəki-Qax-Zaqatala istiqamətində digər mühüm avtomobil yolları da mövcuddur. Bu yollar regionu strateji baxımdan ölkə üçün vacib edir. İqtisadi rayonun ərazisində respublika əhəmiyyətli avtomobil yollarının uzunluğu 370 km, yerli əhəmiyyətli yolların uzunluğu isə 1254 km təşkil edir [2].

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun təbii və iqtisa-

di potensialı mineral və xammal ehtiyatlarına, təbii iqlim şəraitinə, su və torpaq ehtiyatlarına, turizm və rekreasiya imkanlarına, coğrafi və nəqliyyat mövqeyinə, həmçinin əmək resurslarına əsaslanır.

Bu rayonda 9 yeraltı şirin su mənbəyi və 150-dən çox mineral-termal su yatağı aşkar edilib. Çimçimax, Moksu, Bum, Xalxa, Buğusşor, Suskən, Əlibəyli və Ağbulaq kimi su mənbələri, əsasən əsəb, dəri, ürək-damar və əzələ xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Qax, Zaqatala, Qəbələ, Oğuz və Şəki rayonlarında müxtəlif kimyəvi tərkibə malik, yüksək temperaturda olan mineral və termal bulaqlar mövcuddur. Bu bulaqlar müalicəvi məqsədlərdən əlavə, termal enerji istehsalı üçün də istifadə oluna bilər, çünki suyun temperaturu 30°C-dən 50°C-yə qədər dəyişir. Bu təbii resurslar, həmçinin müalicəvi kurortların inkişafı və enerji ehtiyatları baxımından böyük potensiala malikdir [7].

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu, mineral və termal su ehtiyatları ilə yanaşı, 400-dən çox tarixi və etnoqrafik abidəyə sahibdir. Şəki şəhərində XVIII əsrə aid Şəki xanlarının sarayı, qala divarları, Gileyli məscidinin minarəsi, XVIII-XIX əsrlərə aid Aşağı və Yuxarı karvansaraylar və XIX əsrdən qalma Ağvanlar hamamı kimi əhəmiyyətli abidələr yerləşir. Bundan əlavə, bölgədə VI əsrə aid Gavur qalası, orta əsrlərə aid Qudula qala yeri, Aydınbulaqda Ağcaqala qülləsi, Kiş kəndi yaxınlığında Kiş məbədi və XV əsrdən qalma Gələrsən görərsən abidələri də mövcuddur. Zaqatala rayonunda isə 108-dən çox tarixi abidə qeydə alınmışdır, bunlar arasında Pəriqala, Armatay qalası, Cingözqala, Şeytan qalası, Zaqatala qalası və digər qədim strukturlar var. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda ekoturizm üçün əhəmiyyətli yerlərdən biri də Zaqatala Dövlət Qoruğudur (1839-cu ildə yaradılıb, 23,800 hektar sahəni əhatə edir), həmçinin İlisu Dövlət Qoruğu, Zaqatala şəlaləsi, Xalaxi gölü və Malarasa aşırımı kimi təbii gözəlliklər mövcuddur. Qəbələ rayonunda isə 90-dan çox tarixi və mədəniyyət abidəsi qorunur, burada 1985-ci ildə yaradılmış Qəbələ tarix-mədəniyyət qoruğu (480 hektar sahədə), qədim Qəbələ şəhərinin qalıqları və digər arxeoloji tapıntılar da mövcuddur. Ərazidə həmçinin qədim dövrə aid bir sıra qüllələr, məbədlər və türbələr tapılmışdır [7].

Təhlil olunan məlumatlar (Cədvəl 1) göstərir ki, Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu, zəngin rekreasiya və turizm potensialına baxmayaraq, ərazi inkişaf indeksi yalnız 1,49 təşkil edir.

Cədvəl 1. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonuna daxil olan inzibati rayonların ərazi inkişaf indeksi

Rayonlar	Sahəsi, min km^2	Əhalinin sayı, min nəfər	ÜDM dəyəri, mln. manat	Ərazi İnkişaf İndeksi
Balakən	0,94	94,9	112,2	1,19
Zaqatala	1,35	124,7	87,9	0,68
Qax	1,49	55,2	263,0	2,90
Şəki	2,43	181,0	95,9	0,45
Oğuz	1,08	42,6	178,3	2,63
Qəbələ	1,55	101,5	344,6	2,75
Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu	8,84	599,9	1081,9	1,49

Mənbə: *[7] əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.*

Bu, ümumi respublika göstəricilərindən (6,46) xeyli aşağıdır. Ərazi inkişaf göstəricisi Qax, Oğuz və Qəbələ rayonlarında daha yüksəkdir. Nəticədə, ərazi inkişaf indeksinin analizi göstərir ki, ərazinin rekreasiya-turizm potensialı tam olaraq istifadə olunmur, çünki uyğun xidmət infrastrukturu hələ inkişaf etməyib və bu, turizm potensialının effektiv istifadəsinin qarşısını alan əsas faktorlardandır. Son dövrlərdə, xüsusilə Qax, Qəbələ və Oğuz rayonlarında infrastrukturun inkişafı, bu rayonların inkişaf indeksinin sırasıyla 2,90, 2,63 və 2,75 səviyyələrinə yüksəlməsinə təsir göstərib və bu göstəricilər müsbət dinamik artım nümayiş etdirir.

Bundan başqa, iqtisadi inkişaf indeksi ilə əmək qabiliyyətli əhalinin ictimai istehsala cəlb olunması və rekreasiya-turizm potensialının istifadə edilməsi arasında müsbət əlaqə mövcuddur. Təhlillər göstərir ki, bu əlaqə 0,8 ilə 1,0 arasında dəyişir, bu da yüksək əlaqə gücünü göstərir. Qax, Qəbələ və Oğuz rayonlarında iqtisadi inkişafın yüksəlməsi, bu ərazilərdəki iqtisadi fəal əhalinin məşğulluğunu artırıb və nəticədə həmin əhalinin təxminən 45,9%-dən 50,4%-ə qədər olan hissəsi ictimai istehsalda iştirak edir. Digər rayonlarda isə bu göstəricilər 25,5%-dən 29,5%-ə qədər dəyişir [3, s.6].

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun təbii sərvətlərinin istifadəsi və inkişafı müəyyən sahələrdə müxtəlif tələbatları qarşılamağa yönəlib. Bu ərazidəki tikinti materiallarının istehsalı və istifadəsi də diqqət çəkir, lakin bu sahədə regional tələbatın məhdudluğu və bəzi digər iqtisadi rayonlarla olan əlaqələr, materialların istifadəsini müəyyən qədər məhdudlaşdırır. Rayonun iqtisadi potensialı kurort və rekreasiya eh-

tiyaclarına yönəlmişdir, çünki burada müxtəlif mineral bulaqlar, müalicəvi meşə sahələri və istirahət üçün xüsusi şərait yaradılmışdır. Kurort və sanatoriya kompleksləri, bu təbii sərvətləri istifadə edərək insanlara sağlamlıq xidmətləri təqdim edir [3, s.9].

Balakən rayonunda yerləşən polimetal yataqları, metallurgiya sənayesinin inkişafı üçün əhəmiyyətli rol oynasa da, bu yataqların yerli şəraitdə istifadəsi hələ də tam mənimsənilməmişdir. Regionda filiz istehsalı yalnız xüsusi yerli şəraitə uyğun fəaliyyətlərlə həyata keçirilir. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun sosial-iqtisadi inkişafına təsir edən mühüm sahələrdən biri də bu filizlərin emalıdır. Rayonun subtropik iqlimi, burada subtropik bitki örtüyü və meyvəçilik üçün əlverişli şərait yaradır ki, bu da kənd təsərrüfatı sahələrinin inkişafını stimullaşdırır. Xüsusilə çay plantasiyaları və subtropik meyvəçilik sahələrinin inkişafı regionun iqtisadiyyatında mühüm yer tutur.

Rayonun dağlıq əraziləri və vadiləri, enerji istehsalı və su ehtiyatlarının idarə edilməsi baxımından böyük potensiala malikdir. Balakən, Kotek, Axsu, Kiş və digər çaylar bu regionda su balansının təmin edilməsində mühüm rol oynayır, həmçinin enerji istehsalında əhəmiyyətli yer tutur. Dağ kəndlərində isə yay mövsümündə yeraltı su mənbələrindən istifadə edilir. Rayonun torpaq növləri də kənd təsərrüfatı və əkinçilik sahələri üçün əlverişlidir. Torpaqların çoxu kənd təsərrüfatına ayrılmış və bu torpaqların müxtəlif növləri rayonun iqtisadi inkişafına təkan verir. Əkinçilik və digər kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı sahəsində bu ərazilərdə ixtisaslaşma mövcuddur.

Rayonun sənayesi hələ zəif inkişaf edib və əsasən bir neçə sahədə ixtisaslaşıb. Ümumilikdə, ölkə sənayesinin 3%-i bu rayona aiddir. Əsasən kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı ilə məşğul olan yüngül və yeyinti sənayesi inkişaf etmişdir. Bu sahələr ümumilikdə rayonun sənaye məhsulunun 95%-dən çoxunu təmin edir. Yeyinti sənayesi bağçılıq, tütünçülük və heyvandarlıq məhsullarının emalı üzərində qurulub. Şəki şəhərindəki yeyinti kombinatı, şərab zavodları, eləcə də Qəbələ, Qax, Balakən, Nic kimi rayonlardakı meyvə-tərəvəz konserv zavodları, Zaqatala fındıq və qızılgül yağı zavodu, çay fabriki və ət kombinatı bu sektorda əsas istehsalçı müəssisələrdir.

Qrafik 1. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda sənaye müəssisələrinin sayı, 2015-2023-cü illər

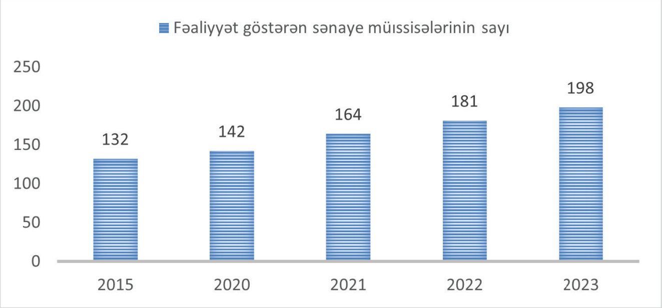

Mənbə: [8] əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Həmçinin, bu ərazidə çörək bişirmə, şərq şirniyyatları və spirtsiz içkilər istehsal edən kiçik istehsal müəssisələri də fəaliyyət göstərir. İpəkçilik, yüngül sənayenin əsas sahələrindən biri olaraq önə çıxır və rayon mərkəzlərində tikiş sənayesi müəssisələri mövcuddur. Şəkidə ipəkdən parçalar, pərdələr, kəlağayı və yaylıq toxunur. Tütünçülüyün inkişafı ilə əlaqədar olaraq, Şəki, Qəbələ, Balakən və Zaqatala rayonlarında tütün fermentasiya zavodları fəaliyyət göstərir. Zaqatala həmçinin mebel istehsalı və kərpic istehsalı üzrə də sənaye sahələrinə malikdir.

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda sənaye müəssisələrinin sayı 2015-ci ildən sonra artmağa başlayıb. 2015-ci ildə 132 olan müəssisə sayı, 2023-cü ildə 198-ə çatmışdır ki, bu da sənaye sahəsində müsbət inkişafın göstəricisidir. Müəssisələrin sayının artması, regional iqtisadiyyatın güclənməsi və yeni iş imkanlarının yaranması ilə əlaqələndirilə bilər.

Cədvəl 2. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda sənaye məhsulunun göstəriciləri

Göstəricilər	2015	2020	2021	2022	2023
Sənaye məhsulunun (işlərin, xidmətlərin) dəyəri, müvafiq illərin cari qiymətləri ilə, min manat	109026,0	441011,3	440578,4	455004,1	534654,3
Sənaye istehsalı indeksi, əvvəlki ilə nisbətən, faizlə (sabit qiymətlərlə)	111,0	91,1	122,4	110,0	108,7
Sənaye məhsulunun dəyərində qeyri - dövlət sektorunun xüsusi çəkisi, faizlə	74,1	89,2	83,6	81,4	83,3
Hazır məhsul ehtiyatının ilin axırına qalığı, mln. manat	11530,9	13330,9	10287,5	11359,3	11873,4

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun torpaq ehtiyatları, təbii resurslar arasında mühüm yer tutur. Bu rayonda torpaqların ümumilikdə 43%-i kənd təsərrüfatı üçün əlverişlidir. Bu torpaqların 90%-i Araz-Şəki və Oğuz-Dəmirçi çayları boyunca yerləşir. Yaxşı torpaqların 36%-i yaxın, 55%-i isə yay və qış otlaqları kimi istifadə olunur. Bölgədə bitkiçilik və heyvandarlıq sahələri sürətlə inkişaf edir. Rayon əhalisinin 70%-i kənd təsərrüfatı ilə, qalan 30%-i isə heyvandarlıqla məşğuldur. Bu sahələrdə inkişaf edən bitkiçilik sahələri əsasən taxılçılıq, meyvəçilik və tərəvəzçilik üzrə ixtisaslaşmışdır. İqtisadi rayonun ərazisində otlaq sahələri 253.7 min hektar, qış otlaqları isə 157.8 min hektar təşkil edir. Yay otlaqları isə 95.9 min hektar ərazini əhatə edir.

Cədvəl 3. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda hevandarlıq göstəriciləri

Göstəricilər	2015	2020	2021	2022	2023
İribuynuzlu mal-qaranın sayı, baş	269341	254657	245642	228457	214444
İnək və camışların sayı, baş	132820	126941	123093	115928	109352
Qoyun və keçilər, baş	815321	754708	636310	581079	535659
Donuzlar, baş	2977	2455	2504	2065	2098
Quşlar, baş	1275367	1412171	1420729	1382250	1309430
Arı ailələri, vahid	41625	129607	135410	139636	129628

Mənbə: *[8] əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.*

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda 2015-2023-cü illər arasında heyvandarlıq sahəsində, ümumilikdə, azalma müşahidə olunub. İribuynuzlu mal-qaranın, inək və camışların sayı azalmış, xüsusilə qoyun və keçilərin sayında ciddi eniş baş vermişdir. Quşçuluq sahəsində isə müəyyən artım yaşanmış, ancaq 2021-2023-cü illər arasında azalma görülüb. Arıçılıq sektorunda isə əhəmiyyətli bir artım müşahidə edilmişdir, arı ailələrinin sayı kəskin şəkildə yüksəlmişdir. Bu dəyişikliklər, bazar tələbləri, iqtisadi amillər və istehsal metodlarındakı dəyişikliklərlə əlaqəli ola bilər. Ümumilikdə, heyvandarlıq sektorunda müəyyən daralma olsa da, bəzi sahələrdə artımların olduğunu göstərir.

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu, filiz və polimetal yataqları ilə zəngindir və bu yataqların istifadəsi ərazinin iqtisadi inkişafını sürətləndirir. Eyni zamanda, Yevlax-Balakən dəmir yolunun mövcudluğu bu regionun iqtisadi yüksəlişinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda, xüsusən Şəki şəhərindən şimal-qərbdə yerləşən Gəlinqala su yatağı 204 min m³ su həcmi ilə və Zeyvud su yatağı isə 607 min m³ su həcmi ilə əhəmiyyət kəsb edir. Bununla yanaşı, Kişçay və Yeyrıçay qum yataqları da yüksək keyfiyyətli kərpic və keramzit istehsalı üçün əlverişlidir [5].

Ərazidə, xüsusilə Qax, Balakən və Oğuz rayonlarında tikinti materiallarının istehsalı geniş yayılıb, bu materiallar yerli istifadəyə yönəldilir. Ayrıca, Gənik-Yeyrıçay vadisindəki yeraltı su ehtiyatları, yüksək keyfiyyəti və unikal xüsusiyyətləri ilə Azərbaycandakı ən qiymətli su ehtiyatları arasında yer alır. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda yeraltı su ehtiyatlarının illik istismarı 700 milyon m³ təşkil edir və əsasən Abşeron iqtisadi rayonunun su təchizatına yönəldilir.

Cədvəl 4. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda tikinti sahəsinin göstəriciləri

	2015	2020	2021	2022	2023
İstifadəyə verilmiş yaşayış evləri, ümumi sahə, kv.m.	111284,0	77805,8	64564,5	71047,4	77794,6
Əsas kapitala yönəldilmiş investisiyalar, min manat	214808,8	461200,1	193252,4	241551,6	206889,2
tikinti - quraşdırma işlərinə	196859,1	435988,2	149975,4	205025,0	173412,3
Qeyri-dövlət sektorunda əsas kapitala yönəldilmiş investisiyanın məbləği, min manat	33157,5	68429,0	54446,8	74687,0	73842,3
Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq sektorunda əsas kapitala yönəldilmiş investisiyanın məbləği, min manat	17827,2	50631,1	15321,6	17605,2	26968,4
Sənaye üzrə əsas kapitala yönəldilmiş investisiyanın məbləği, min manat	34368,8	37973,8	58881,9	61405,6	35083,2
Tikinti işlərinin dəyəri, min manat	35836,5	73327,5	61029,0	84479,1	78904,4
Məhsul istehsalı sahələrinə	67923,9	253023,2	92785,1	98629,9	80728,7
Xidmət sahələrinə	107769,4	175709,2	78067,5	113437,0	93001,6
Yaşayış evlərinin tikintisinə	39115,5	32467,7	22399,8	29484,7	33158,9

Mənbə: *[8] əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.*

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun dağlıq ərazilərində bitki örtüyü müxtəlif hündürlüklərdə yayılıb və fərqli alt zonalarla seçilir. Bu bölgədə 500-600 m yüksəkliyində geniş dağlıq çəmənliklər, 800-900 m hündürlükdə isə daha sıx çəmənliklər mövcuddur.

Yüksək dağlıq ərazilərdə isə meşə və çəmənliklər geniş yayılıb, bu ərazilər bitki örtüyü və ekosistemlər baxımından zəngin və müxtəlifdir [5].

Rayonun dağlıq ərazilərindəki fauna və flora da olduqca zəngindir. Bu bölgədə Qafqaz maralı, boz ayı, çovdar, dağ keçisi, ceyran kimi heyvan növləri mövcuddur. Şəki-Zaqatala Milli Parkı bu heyvanların qorunması üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Zaqatala qorunmasında müxtəlif landşaft-zonalar mövcuddur və burada 80-dən çox bitki və 162 heyvan növü qeyd olunub. Eyni zamanda, İlisə qorunması da bu iqtisadi rayonun təbii sərvətlərinə aid olub, dağ çəmənlikləri və meşə torpaqlarının qorunmasına xidmət edir. Bu ərazilər təbii sərvətlərin davamlı istifadəsi və ekoturizm üçün əlverişlidir [5].

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu, həmçinin sosial-iqtisadi və mədəni inkişaf baxımından da əhəmiyyətli bir yer tutur. Rayon, milli dəyərlərin qorunmasında və inkişafında mühüm rol oynayır və təbiətinin və ekoloji xüsusiyyətlərinin vurğulanması ilə Azərbaycan turizminin mərkəzlərindən birinə çevrilib. Regionda müxtəlif mədəniyyət evləri, kitabxanalar, muzeylər kimi mədəni infrastruktur obyektləri fəaliyyət göstərir. Şəki-Zaqatala əhalisi Azərbaycanın multikultural mühitini təmsil edən etnik müxtəlifliyi ilə xüsusilə fərqlənir. Bu da regionun mədəniyyətinin formalaşmasında əhəmiyyətli amillərdən biridir. Eyni zamanda, regionda informasiya təminatının sürətləndirilməsi, mədəniyyət və informasiya sahələrində aparılan islahatlar bu iqtisadi rayonun sosial-iqtisadi inkişafında mühüm yer tutur.

Nəticə

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu Azərbaycanın şimal-qərb bölgəsində yerləşən və təbii resurslarla zəngin bir ərazidir. Bu bölgənin inkişafında təbii ehtiyatlar, əhalinin məşğulluq sahələri və turizm potensialı böyük rol oynayır. Ərazilərin dağlıq və çaylı strukturu, burada ekoloji turizm və kənd təsərrüfatı sahələrinin inkişafını dəstəkləyir.

Rayonun təbii resursları arasında mineral və termal su yataqları, şirin su mənbələri, zəngin meşə sahələri və məhsuldar torpaqlar mövcuddur. Bu resurslar həm yerli əhali, həm də xarici investorlar üçün əhəmiyyətli potensiala sahibdir. Rayonun iqtisadi inkişafında infrastrukturun inkişafı mühüm rol oynayır. Qax, Qəbələ və Oğuz rayonlarında infrastrukturun inkişafı, bu rayonların ərazi inkişaf indeksini artırmışdır. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda isə hələ də turizm və ətraf mühitin idarə olunması sahələrində inkişaf üçün böyük potensial mövcuddur. Davamlı inkişaf prinsipləri bu ərazinin gələcək inkişafında əsas meyar olmalıdır. Ətraf mühitin qorunması, yerli resurslardan səmərəli istifadə edilməsi və sosial rifahın artırılması kimi məsələlər prioritet təşkil etməlidir. Bu istiqamətdə həyata keçirilən dövlət siyasətləri, regionun davamlı inkişafını təmin edəcək və yeni iş yerlərinin yaranmasına şərait yaradacaqdır.

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun davamlı inkişafını təmin etmək istiqamətində aşağıdakı təkliflər verilmişdir:

1. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun zəngin turizm potensialı var, lakin bu potensial tam istifadə olunmur. Bu səbəbdən, turizm infrastrukturu daha da inkişaf etdirilməli, xüsusilə müalicəvi turizmin inkişafı üçün mineral su mənbələri və termal bulaqların istifadəsi artırılmalıdır. Bütün bu resurslarla bağlı müvafiq sanatoriya və kurort kompleksləri yaradılmalı, həmçinin ekologiyaya zərər verməyəcək şəkildə ekoturizm sahələri təşviq edilməlidir;

2. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu kənd təsərrüfatı üçün əlverişli torpaqlara malikdir, lakin bu sahənin dayanıqlı inkişafı üçün müasir kənd təsərrüfatı texnologiyalarının tətbiqi və suvarma sistemlərinin optimallaşdırılması tələb olunur. Bu həm məhsuldarlığı artırar, həm də ətraf mühitə təsiri azaldar. Bu təşəbbüslər regionun iqtisadiyyatını diversifikasiya edəcək və dayanıqlı inkişafı dəstəkləyəcək;

3. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun inkişafında mühüm əhəmiyyət daşıyan digər bir sahə infrastrukturdur. Rayonlar arasında və xarici ticarət əlaqələrinin inkişafı üçün nəqliyyat və logistika infrastrukturunun yaxşılaşdırılması lazımdır. Bu, xüsusilə Qax, Qəbələ və Oğuz rayonlarında mövcud olan sənaye və turizm potensialının effektiv istifadə olunmasına imkan verəcək.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının (2004-2008-ci illər) təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı, 11 fevral 2004.

2. Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasi Prezidentinin Fərmani, 14 aprel 2009.

3. Allahverdiyev K.Ş. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun təbii şəraiti və təbii ehtiyatlarının iqtisadi cəhətdən qiymətləndirilməsi. Kooperasiya elmi-praktiki jurnal, № 3 (46)-2017 s.5-11.

4. Həsənov T.G., Babayev M.R. "Dayanıqlı eko-inkişaf modeli: Azərbaycanın milli iqtisadiyyatının həlledici inkişaf yolu". Regional idarəetmə: inovativ yanaşmalar və perspektiv imkanlar, respublika elmi-praktik konfransın materialları, Bakı, "Elm və Təhsil", 2015, 311 s.

5. Məhəmmədli D. Azərbaycan Respublikasının Şəki-Zaqatala iqtisadi regionunun sosial-iqtisadi və mədəni infrastrukturu. https://www.anl.az/down/meqale/kitabxanashunasliq-biblioqrafiya/1_2017/568413.pdf, 2017, s.76-82.

6. Mamedov S.T. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun davamlı inkişaf potensialı. Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyanın avtoreferatı, Bakı, 2024, 28 səh. s.3

7. İsmayılova Ü.T. Şəki – Zagatala iqtisadi rayonunda rekreasiya-turizm potensialından istifadənin əhali məşqulluğu problemlərinin həllinə təsiri istiqamətləri. International Scientific Journal. https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/287728 2021

8. https://stat.gov.az/source/regions/

ABSTRACT
NATURAL RESOURCE POTENTİAL OF THE SHEKİ-ZAGATALA ECONOMİC REGİON AND PERSPECTİVES OF SUSTAİNABLE DEVELOPMENT

The article analyzes the development potential and strategic significance of the Sheki-Zagatala economic region. The key factors for economic development in the region, such as natural and geographical resources, infrastructure, and transportation opportunities, are the main focus. The article examines various natural resources in the economic region, including land and water resources, as well as mineral raw materials. Additionally, the tourism and recreation potential, climate conditions, and geographical location of the region are explored in terms of their impact on the region's socio-economic development.

In terms of infrastructure, the strategic transport network of the Sheki-Zagatala economic region, including republican and local roads and railways, is analyzed. The article discusses how these infrastructure opportunities affect the region's economy and the overall development of the country.

The purpose of the article is to identify the factors that will stimulate economic development in the region and create opportunities for more efficient use of resources, thus contributing to sustainable development and increasing the region's contribution to the national economy. A correct assessment of the strategic location and natural resources of the region is one of the key factors for strengthening its economy.

Keywords: *Sheki-Zagatala economic region, natural resource potential, sustainable development, economic strategy, state policy.*

РЕЗЮМЕ
ПРИРОДНЫЙ РЕСУРСНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ШЕКИ-ЗАГАТАЛИНСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РЕГИОНА И ПЕРСПЕКТИВЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

В статье анализируется потенциал развития и стратегическое значение Шекинско-Загатальского экономического района. Основными темами являются ключевые факторы экономического развития региона, такие как природные и географические ресурсы, инфраструктура и транспортные возможности. В статье рассматриваются различные природные ресурсы данного района, включая земельные и водные ресурсы, а также запасы минерального сырья. Кроме того, исследуется потенциал туризма и рекреации, климатические условия и географическое положение региона, а также их влияние на социально-экономическое развитие района.

Что касается инфраструктуры, то анализируется стратегическая транспортная сеть Шекинско-Загатальского района, включая республиканские и местные автомобильные дороги и железнодорожные линии. Обсуждается влияние этих инфраструктурных возможностей на экономику региона и общего развитие страны.

Цель статьи выявить факторы, стимулирующие экономическое развитие региона, а также создать условия для более эффективного использования ресурсов и обеспечения устойчивого развития, что способствует вклад в экономику страны. Правильная оценка стратегического по-

ложения и природных ресурсов региона является важным условием для укрепления его экономики.

Ключевые слова: *Шекинско-Загатальский экономический район, природно-ресурсный потенциал, устойчивое развитие, экономическая стратегия, государственная политика.*

XÜLASƏ

Məqalədə Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun inkişaf potensialı və strateji əhəmiyyəti təhlil edilir. Regionun iqtisadi inkişafını təmin edəcək əsas amillər, təbii və coğrafi resurslar, infrastruktur və nəqliyyat imkanları əsas mövzu kimi çıxış edir. Məqalədə iqtisadi rayonun ərazisindəki müxtəlif təbii resurslar, o cümlədən torpaq və su ehtiyatları, həmçinin mineral-xammal ehtiyatları nəzərdən keçirilir. Bununla yanaşı, regionun turizm və rekreasiya potensialı, iqlim şəraiti və coğrafi mövqeyinin regionun sosial-iqtisadi inkişafına təsiri araşdırılır.

İnfrastruktur baxımından, Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun strateji nəqliyyat və əlaqələr şəbəkəsi, o cümlədən respublika və yerli əhəmiyyətli avtomobil yolları və dəmir yolu xətləri təhlil olunur. Bu infrastruktur imkanlarının regionun iqtisadiyyatına və ölkənin ümumi inkişafına necə təsir etdiyi əsasən müzakirə edilir.

Məqalənin məqsədi regionun iqtisadi inkişafını stimullaşdıracaq amilləri müəyyən etmək, həmçinin bölgənin resurslarından səmərəli istifadə etməklə, davamlı inkişafına və ölkə iqtisadiyyatına daha çox töhfə verməsinə imkan yaratmaqdır. Regionun strateji mövqeyi və təbii sərvətlərinin düzgün qiymətləndirilməsi, onun iqtisadiyyatını gücləndirmək üçün vacib şərtlərdən biridir.

Açar sözlər: *Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu, təbii-resurs potensialı, davamlı inkişaf, iqtisadi strategiya, dövlət siyasəti.*